

LÊ ĐỨC LUẬN

N H Ữ N G V ấ N Đ Ề

Ngôn ngữ VÀ Văn hóa

TẬP 1



NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

N H Ữ N G V ấ N Đ Ề

Ngôn ngữ
VÀ Văn hóa

NHỮNG VẤN ĐỀ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA

(Tập 1)

PGS.TS. LÊ ĐỨC LUẬN

NHỮNG VẤN ĐỀ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA
(Tập 1)

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

MỤC LỤC

Lời nói đầu	7
-------------------	---

Phần 1

NGÔN NGỮ BIỂU TƯỢNG

❖ Cơ chế ngôn ngữ của biểu tượng	10
❖ Biểu tượng hổ trong truyền thuyết và phong tục người Việt	18
❖ Ý nghĩa nhân sinh qua hình tượng con mèo trong ca dao dân ca	22
❖ Biểu tượng long - rồng từ cội nguồn văn hoá giống nòi thể hiện trong truyền thuyết đến địa danh Thăng Long - Hà Nội	27
❖ Tâm thức “rồng” trong ngôn ngữ và văn hóa Việt	32
❖ Từ ngữ biểu thị các dạng thức về “rắn” và văn hóa sông nước Việt Nam	38
❖ Con ngựa trong ngôn ngữ và văn hóa Việt	44
❖ Con dê trong ngôn ngữ và đời sống văn hóa Việt	52
❖ Con lợn trong phong tục người Việt qua ngôn ngữ ca dao	59
❖ Con gà trong ngôn ngữ và văn hóa Việt	64
❖ Mùa xuân và hoa trong ca dao	74
❖ Vấn đề danh xưng trong truyền thuyết Họ Hồng Bàng	81

Phần 2

NGỮ NGHĨA HỌC

❖ Nghĩa của từ “son” trong bài ca dao “mình nói dối ta”	90
❖ Nghĩa tố và phân tích nghĩa tố của từ	93
❖ Phân tích hệ thống và cấu trúc âm vị tiếng Việt	99
❖ Phân tích nghĩa vị tiếng Việt	104
❖ Cách đánh dấu sự vật qua định danh trong tiếng Việt	115

- ❖ Đối xứng cú pháp và ngữ nghĩa trong thành ngữ tiếng Việt 126
- ❖ Cấu trúc ngữ nghĩa của thành ngữ có yếu tố “ăn” 133
- ❖ Bàn thêm về bản dịch bài thơ “Tảo giải” (*Giải đi sớm*)..... 139

Phần 3

VĂN HÓA VỚI NGÔN NGỮ VĂN CHƯƠNG

- ❖ Sức hút của văn hóa Việt nhìn từ hiện tượng nhà văn Nguyễn Đình Thi 144
- ❖ Vài nét về văn hóa truyền thống người Việt qua một câu tục ngữ..... 148
- ❖ Sắc thái văn hoá Quảng Nam qua chèo câu ngữ..... 153
- ❖ Sự tương đồng văn hóa biểu hiện trong văn học dân gian Việt - Lào..... 160
- ❖ Sắc thái văn hóa Quảng Bình trong ca dao tục ngữ..... 166
- ❖ Dấu ấn văn hóa và ngôn ngữ qua món ăn thức uống
trong ca dao, tục ngữ Quảng Bình..... 172
- ❖ Tri thức về biển thể hiện trong văn học dân gian Việt Nam 178
- ❖ Đặc điểm tín ngưỡng và lễ hội trong truyền thuyết..... 189
- ❖ Đặc điểm nghệ nhân và làng nghề trong truyền thuyết..... 202
- ❖ Tư tưởng Phật giáo trong truyện dân gian Việt Nam..... 212

Phần 4

NHỮNG VẤN ĐỀ VĂN HÓA

- ❖ Con trâu trong tín ngưỡng và lễ hội dân gian Việt Nam 222
- ❖ Tâm thức cội nguồn và niềm hi vọng của người Việt trong những ngày Tết..... 231
- ❖ Từ ăn Tết tháng tý đến ăn Tết tháng dần..... 234
- ❖ Bàn thêm một số vấn đề về văn hóa học 238

LỜI NÓI ĐẦU

Những vấn đề ngôn ngữ và văn hóa là cuốn sách tập hợp những bài viết về ngôn ngữ, văn hóa trong ngôn ngữ, văn học và một số vấn đề văn hóa được đăng tải trên các tạp chí trong những năm gần đây. Cuốn sách chia làm bốn phần:

Phần 1: *Ngôn ngữ biểu tượng*. Phần này tập hợp các bài viết về cơ chế của biểu tượng, ý nghĩa văn hóa phong tục qua biểu tượng các con giáp, các ý nghĩa biểu trưng về hoa và ý nghĩa biểu trưng về danh xưng thời Hùng Vương...

Phần 2: *Ngữ nghĩa học*. Phần này tập hợp các bài viết về nghĩa của các cấu trúc ngôn ngữ, cơ cấu nghĩa của các từ tiếng Việt, cấu trúc âm vị và vai trò của âm vị trong cơ cấu nghĩa của từ, cách thức và lí do định danh sự vật trong tiếng Việt, đặc trưng cấu trúc nghĩa của thành ngữ...

Phần 3: *Văn hóa với ngôn ngữ văn chương*. Phần này tập hợp các bài viết về đặc trưng văn hóa biểu thị qua ngôn ngữ văn chương mà chủ yếu là qua ngôn ngữ văn học dân gian như biểu hiện của tín ngưỡng, lối sống, nghề nghiệp, ẩm thực, phong tục và lễ hội...

Phần 4: *Những vấn đề văn hóa*. Phần này tập hợp các bài viết về văn hóa tín ngưỡng, lễ hội, tâm thức Tết và các quan niệm về một số vấn đề văn hóa Việt Nam....

Những bài viết trên thể hiện quan điểm về đặc trưng tiếng Việt chủ yếu về phương diện ngữ nghĩa, phương diện ngôn ngữ văn chương và biểu thị văn hóa trong ngôn ngữ văn chương. Tác giả mong rằng những vấn đề ngôn ngữ và văn hóa trình bày trong cuốn sách này ít nhiều bổ ích cho nghiên cứu sinh, học viên cao học và cử nhân các ngành khoa học xã hội nhân văn. Bạn đọc quan tâm đến những vấn đề ngôn ngữ và văn hóa Việt có thể trao đổi cởi mở và thẳng thắn với chúng tôi qua những vấn đề trình bày trong cuốn sách này.

Đà Nẵng, những ngày đầu xuân Đinh Dậu

Tác giả